پیشگفتار

آیا برتری یک داستان افسانه‌ای است؟
آیا این یک آرزوی بی‌ربط به واقعیّت
است؟ در این کتاب، من شما را به
دنیای برتران دعوت می‌کنم ... .»
(برتری، رابرت گرین)

سلام دوست من!

همان‌طور که می‌دانی، مهم‌ترین و تأثیرگذارترین درس رشتهٔ انسانی «علوم و فنون ادبی» است. این کتاب،؛ طوری به نگارش درآمده است که می‌توانی با استفاده از آن، هم در آزمون‌های نهایی، هم در آزمون‌های کلاسی و تستی سربلند شوی؛ مفصّل و جامع (چی از این بهتر!)

ساختار کتاب:

درس‌نامه: شامل نکات مهم کتاب، تحلیل تمام بیت‌ها و متن‌های کتاب درسی، پاسخ کامل به سؤالات خودارزیابی و کارگاه‌های تحلیل فصل

سؤالات تشریحی: شامل سؤالات استاندارد، شبه‌نهایی، نهایی و کنکور سراسری در قالب پرسش‌های درست و نادرست، جای خالی، وصل کردنی، گزینه‌ای، پاسخ کوتاه و کامل (نزدیک به ۱۰۰۰ سؤال) + پاسخنامه کامل و جامع

سؤالات نهایی: به منظور آشنایی شما خوبان، در پایان کتاب مجموعه‌ای از سؤالات شبه‌نهایی و نهایی اخیر قرار داده شده است.

بارم‌بندی علوم و فنون ادبی در امتحانات نهایی		
ردیف	موضوع	نمره
۱	تاریخ ادبیات	۲
۲	سبک‌شناسی	۲
۳	زیبایی‌شناسی	۶
۴	موسیقی شعر	۶
۵	نقد و تحلیل نظم و نثر	۴
جمع		۲۰

سخن آخر:

از استاد سعید ایرانزاد و شاگردان خوبم آقایان علی‌اصغر نعمتی و امیرعبّاس رضایی بابت بازبینی کتاب صمیمانه سپاسگزارم؛ توفیق رفیق راهتان باد!

و همسرم: مگه تقدیر از این زیباترم هست / که با من باشی آرامش بگیرم ...

سعید قدردان

فهرست

درسنامه	سؤالات	پاسخ	
۶	۱۵	۱۹۸	**درس اول:** مبانی تحلیل متن
۲۳	۳۴	۲۰۰	**درس دوم:** سازه‌ها و عوامل تأثیرگذار در شعر فارسی
۴۰	۵۴	۲۰۲	**درس سوم:** واج‌آرایی، واژه‌آرایی
۶۱	۶۷	۲۰۵	**درس چهارم:** تاریخ ادبیات پیش از اسلام و قرن‌های ...
۷۳	۷۹	۲۰۷	**درس پنجم:** هماهنگی پاره‌های کلام
۸۵	۹۲	۲۱۱	**درس ششم:** سجع و انواع آن
۹۸	۱۰۶	۲۱۴	**درس هفتم:** سبک و سبک‌شناسی (سبک خراسانی)
۱۱۴	۱۲۱	۲۱۸	**درس هشتم:** وزن شعر فارسی
۱۲۶	۱۳۷	۲۲۴	**درس نهم:** موازنه و ترصیع
۱۴۳	۱۵۰	۲۲۷	**درس دهم:** زبان و ادبیات فارسی در سده‌های ...
۱۵۶	۱۶۷	۲۲۹	**درس یازدهم:** قافیه
۱۷۵	۱۸۹	۲۳۲	**درس دوازدهم:** جناس و انواع آن

امتحان نهایی

آزمون ۱: نوبت دوم	۲۳۶
آزمون ۲: نوبت دوم	۲۳۹
آزمون ۳: خرداد ماه ۱۳۹۹ (خارج از کشور)	۲۴۲
آزمون ۴: خردادماه ۱۴۰۳	۲۴۴
آزمون ۵: خرداد ماه ۱۴۰۳ (خارج از کشور)	۲۴۸
پاسخ‌نامهٔ تشریحی آزمون ۱ تا ۵	۲۵۱

شب امتحان

نوبت اول

نوبت دوم

بخش ۱

درسنامه

و سؤالات تشریحی

درس اول

مبانی تحلیل متن

بستهٔ اول

صفحه ۱۲ و ۱۳ کتاب درسی

- هر چیزی که ذهن ما را به پویایی درآورد متن است.
- هنگامی‌که از متن سخن می‌گوییم، خواست ما فقط نوشته‌های روی کاغذ و کتاب نیست.
- هر کدام از موارد زیر متن به شمار می‌آیند:
  - بویی که حس می‌کنیم؛ مثل بوی عطر
  - رویدادی که می‌بینیم؛ مثل بازی فوتبال
  - مزّه‌ای که می‌چشیم؛ مثل مزهٔ غذاها
  - چیزی که لمس می‌کنیم؛ مثل سردی و گرمی
- متن‌ها شنیداری، بویایی، دیداری و ... هستند.
- **کتاب‌ها:**
  - معمولاً متن‌های دیداری به شمار می‌آیند.
  - اگر خوانده شوند به آن‌ها متن‌های شنیداری یا خواندنی می‌گوییم.
- در کتاب علوم و فنون دهم مقصود از متن **آثار شعر و نثر فارسی** است.
- برای شناخت و ارزیابی متون، لازم است معیارهایی طرّاحی گردد و روش کار بیان شود. یکی از آسان‌ترین و کاربردی‌ترین شیوه‌ها این است که متن از سه دیدگاه زبان، ادبیات و فکر یعنی در سه قلمرو بررسی شود:

۱ قلمرو زبانی ۲ قلمرو ادبی ۳ قلمرو فکری

- متون یا آثار مکتوب ادبی به دو بخش تقسیم می‌شوند:

۱ شعر ۲ نثر

سؤال **در بررسی و تحلیل متن (شعر و نثر) باید چه نکاتی را مورد توجه قرار دهیم؟**

پاسخ ۱ خوانش ۲ شناسایی و استخراج نکات زبانی ۳ شناسایی و استخراج نکات ادبی ۴ شناسایی و استخراج نکات فکری ۵ نتیجه‌گیری و تعیین نوع

بستهٔ دوم

صفحه ۱۳ تا ۱۸ کتاب درسی

خوانش شعر

- نخستین گام مؤثر در رویارویی با متون، خواندن دقیق متن است.
- پیش از خوانش متن، ابتدا نگاهی کلّی به متن از آغاز تا انجام برای کشف لحن و آهنگ ضروری است.
- پس از شناسایی لحن مناسب با حال و هوای محتوای اثر، خواندن اتفاق می‌افتد؛ پس لازم است **تمام اثر** یک‌باره و بی‌گسست خوانده شود تا درک ارتباط طولی و فهم محتوایی دچار اختلال نشود.

شناسایی و استخراج نکات زبانی (قلمرو زبانی)

برای بررسی و استخراج نکات زبانی باید به موارد زیر توجه کنیم:

۱ زبان شعر ساده است یا دشوار؟
۲ جمله‌ها کوتاه هستند یا طولانی؟
۳ وجود واژگان کهن در متن مانند: دستار، گلخن و ...
۴ کمی یا بسیاری واژگان فارسی یا غیرفارسی (عربی، انگلیسی و ...)
۵ کاربرد شبکهٔ معنایی مانند مهر و سجاده و نماز
۶ ترکیب‌سازی؛ مانند «روبه‌بازی»
۷ کاربرد تاریخی دستور؛ مانند:
- کاربرد «همی» به جای «می»
- استفاده از «دو حرف اضافه برای یک متمم» مانند: به باغ اندر
- «اندر» به جای در
- استفاده از «ب» در ابتدای فعل ماضی ساده مانند: بگفت، بشنید

۸ واژگان شعر ساختمان ساده دارند یا غیرساده؟ مانند:
- ساده: دام، کتاب
- غیرساده: دامداری، کتابخانه

شناسایی و استخراج نکات ادبی

برای بررسی و استخراج نکات ادبی باید به موارد زیر توجّه کنیم:

۱ قالب شعر چیست؟ مانند مثنوی،غزل، قطعه، قصیده و ...
۲ یافتن واژگان قافیه و ردیف شعر
۳ یافتن آرایه‌های ادبی مانند کنایه، تشبیه، تشخیص، جناس و ...

شناسایی و استخراج نکات فکری

به‌طور کلّی در شناسایی و استخراج نکات فکری باید به موارد زیر توجّه کنیم:

۱ معنی و مفهوم شعر به زبان ساده
۲ شعر شادی‌گراست یا غم‌گرا؟ (نگاه شاد یا غمگین به جهان)
۳ شاعر خرد را ستایش می‌کند یا عشق را؟
۴ شعر عرفانی است یا طبیعت‌گراست یا ...؟
۵ شاعر خوش‌بین است یا بدبین؟
۶ شعر محلّی است یا میهنی یا جهانی؟
۷ وطن‌پرستی و میهن‌دوستی
۸ پرهیز از ریاکاری و فریب
۹ اعتقاد به قضا و قدر

- ویژگی‌های فکری، روحیات، باورها و گرایش‌ها و نوع نگرش شاعر به جهان در بررسی قلمرو فکری صورت می‌گیرد.

نتیجه‌گیری و تعیین نوع

- دریافت پیام‌ها و تشخیص نوع ادبی متن (تعلیمی - غنایی - حماسی -داستانی)
- در این مرحله، مجموعه اطلاعاتی که در مراحل قبلی از متن به‌دست آورده‌ایم، جمع‌بندی می‌کنیم و نتیجه‌گیری نهایی خود از متن را ارائه می‌دهیم.

بیشتر بدانیم

دانش‌آموز عزیز، این قسمت در کتاب درسی نیامده است و برای آگاهی بیشتر شما آمده است.

انواع ادبی

حماسی: شعری است داستانی با زمینهٔ قهرمانی و حوادثی که بیرون از عادت جریان دارد؛ مثل شاهنامهٔ فردوسی.

داستانی: مجموعه داستان‌های سنتی و معاصر؛ مثل قصه‌های مجید، لیلی و مجنون، خسرو و شیرین.

پایداری: محتوای این نوع ادبیات رویارویی با عوامل استبداد داخلی، تجاوز بیگانگان و دشمنان است؛ مثل مقاومت شجاعانهٔ ملّت ایران در هشت سال دفاع مقدس یا نهضت عاشورا یا ادبیات مقاومت فلسطین.

غنایی: نوعی از ادبیات که با زبانی نرم و لطیف به بیان احساسات شخصی می‌پردازد؛ مثل خسرو و شیرین، مثنوی مولوی، لیلی و مجنون و ... (بخش زیادی از ابیات رودکی، شهید بلخی، سعدی و حافظ از این نوع‌اند.)

تعلیمی: نوعی از ادبیات که محتوای آن‌ها آموزش‌های اخلاقی و اجتماعی یا علمی است و بیش‌تر به‌صورت پند و اندرز بیان می‌شود؛ مثلِ مثنوی مولوی، گلستان و بوستان سعدی

عرفانی: بخش بزرگی از ادبیات فارسی به این نوع ادبی اختصاص دارد. عشق اصلی‌ترین موضوع عرفان است و عاشق کسی است که جز معشوق را نمی‌بیند. بیش‌تر غزلیات حافظ، سنایی، مولوی و ... از این نوع‌اند.

توجه یک اثر می‌تواند هم‌زمان چند نوع ادبی داشته باشد؛ برای مثال مثنوی مولوی هم عرفانی است هم تعلیمی هم داستانی هم غنایی.

• قدیم‌ترین طبقه‌بندی انواع ادبی در یونان باستان صورت گرفته است، آنها از چهار نوع حماسی، غنایی، نمایشی و تعلیمی سخن گفته‌اند، این تقسیم‌بندی مبتنی بر شعر بود و جنبهٔ محتوایی داشت.

بررسی شعر (صفحه ۱۳ تا ۱۶ کتاب درسی)

سؤال **شعر زیر را به دقت بخوانید و قلمرو زبانی و ادبی و فکری آن را بررسی کنید.**

به دام افتاد روباهی سحرگاه — به روبه‌بازی اندیشید در راه
که گر صیاد بیند هم‌چنینم — دهد حالی به گازر پوستینم
پس آن‌گه، مرده کرد او خویشتن را — ز بیم جان، فرو افکند تن را
چو صیاد آمد، او را مرده پنداشت — نمی‌یارست روبه را کم انگاشت
ز بن ببرید حالی گوش او لیک — که گوش او به کار آید مرا نیک
به دل، روباه گفتا: ترک غم گیر — چو زنده مانده‌ای، یک گوش کم گیر
یکی دیگر بیامد، گفت: این دم — زبان او به کار آید مرا هم
دگر کس گفت: ما را از همه چیز — به کار آید همی دندان او نیز
نزد دم، تا که آهن درفکندند — به سختی چند دندانش بکندند
به دل، روباه گفتا: گر بمانم — نه دندان باش و نه گوش و زبانم
دگر کس آمد و گفت: اختیار است — دل روبه، که رنجی را به کار است
چو نام دل شنید از دور، روباه — جهان بر چشم او شد تیره، آن گاه
به دل می‌گفت، با دل نیست بازی — کنون باید به کارم حیله‌سازی
بگفت این و به صد دستان و تزویر — بجَست از دام، هم‌چون از کمان، تیر
حدیث دل، حدیثی بس شگفت است — که در عالم، حدیثش در گرفت است

الهی‌نامه عطار نیشابوری

پاسخ **قلمرو زبانی:**

۱ وجود واژگان کهن: گازر، نمی‌یارست
۲ کمی واژگان غیرفارسی
۳ ترکیب‌سازی: روبه‌بازی، حیله‌سازی
۴ کاربردهای تاریخی دستور: مرده کرد، به کار آید همی، نمی‌یارست... کم انگاشت
۵ کاربرد شبکهٔ معنایی: حیله، دستان، تزویر، دام – دل، زبان، گوش، دندان
۶ زبان شعر ساده و جمله‌ها کوتاه است؛ مانند «به دام افتاد روباهی سحرگاه» و «به روبه‌بازی اندیشید در راه»
۷ بیش‌تر واژگان شعر ساختمان ساده دارند؛ مانند: دام، روباه، صیاد، گازر، گوش و ...

قلمرو ادبی:

۱ از قرار گرفتن قافیه در پایان هر دو مصراع یک بیت می‌فهمیم که قالب شعر مثنوی است.
۲ در تمام ابیات قافیه و در بعضی بیت‌ها ردیف وجود دارد.
۳ استفاده از آرایه‌های ادبی؛ مانند: کنایه: ترک غم گرفتن، دم نزدن، جهان بر چشم او تیره شدن / تشبیه: بجست از دام، هم‌چون از کمان تیر / مراعات‌نظیر: دندان، گوش و زبان / جناس: چیز، نیز / واژه‌آرایی (تکرار): دل

قلمرو فکری:

۱ از مقایسهٔ اجزای بدن «گوش، زبان و دندان» با «دل» و برتری دادن دل به همهٔ اجزا در این شعر به این نکته پی می‌بریم که شاعر «دل» را جایگاهی با اهمیت می‌داند و به همین سبب می‌گوید: «با دل نیست بازی»

۲ شاعر می‌خواهد به ما بگوید که همه چیز وجود ما «دل» است و گران‌بهایی دل به سبب این است که خانه و جایگاه خداوند است.

۳ در بیت پایانی، نتیجه‌گیری عرفانی شاعر آشکار می‌شود.

نتیجه‌گیری و تعیین نوع:

۱ شعر، ظاهری ساده، محسوس و عینی دارد امّا نتیجه‌گیری پایانی، مفهومی ذهنی و معنوی است.

۲ با توجّه به حکمت و معرفتی که در شعر نهفته است و شاعر برای بیان آن از ظرف **داستانی** بهره گرفته است، در مجموع می‌توان این شعر را در ردهٔ **ادبیات تعلیمی** جای داد.

بررسی نثر (صفحه ۱۶ تا ۱۸ کتاب درسی)

سؤال **نثر زیر را بخوانید و آن را از نظر قلمرو زبانی، ادبی و فکری بررسی کنید.**

«چون بشناختم که آدمی، شریف‌ترِ خلایق (موجودات) است و قدر ایّام (روزها) عمر خویش نمی‌داند، در شگفت افتادم و چون نیک (خوب) بنگریستم (نگاه کردم)؛ دریافتم که مانع آن، راحت اندک و نیاز حقیر (کوچک) است که مردمان (انسان‌ها) بدان، مبتلا گشته‌اند.

هر که به امور دنیایی رو آورد و از سعادت آخرت خود غفلت کند، هم‌چون آن مرد است که از پیش اُشتر (شتر) مست بگریخت (فرار کرد) و به ضرورت (به‌ناچار)، خویشتن در چاهی آویخت (آویزان کرد) و دست در دو شاخ (شاخه) زد که بر بالای آن روییده بود و پاهایش بر جایی قرار گرفت. در این میان، بهتر بنگریست (نگاه کرد)، هر دو پای، بر سر چهار مار بود که سر از سوراخ، بیرون گذاشته بودند. نظر بر قعر (ته) چاه افکند، اژدهایی سهمناک (ترسناک) دید؛ دهان گشاده و افتادنِ او را انتظار می‌کرد. به سر چاه، التفات (توجّه) نمود. موشان (موش‌ها) سیاه و سپید، بیخ (ریشه) آن شاخ‌ها دایم می‌بریدند و او در اثنای (میان) این، تدبیر می‌اندیشید (چاره‌اندیشی می‌کرد) و خلاص (رهایی) خود را طریقی می‌جُست (جست‌وجو می‌کرد). پیشِ خویش، زنبور خانه‌ای (کندو) و قدری شهد (عسل) یافت، چیزی از آن به لب برد، از نوعی در حلاوت (شیرینی) آن مشغول گشت که از کار خود غافل ماند و نه اندیشید که پای او بر سر چهار مار است و نتوان دانست که کدام وقت در حرکت آیند و موشان در بریدن شاخ‌ها، جِدّ بلیغ (کوشش بسیار) می‌نمایند و ... چندان که شاخ بگسست و آن بیچارهٔ حریص در دهان اژدها افتاد.

پس، من دنیا را بدان چاهِ پُر آفت، مانند کردم و موشان سپید و سیاه و مداومت (ادامه دادن، پافشاری) ایشان بر بریدن شاخ‌ها بر شب و روز و آن چهار مار را به طبایع (طبع‌ها، مزاج‌ها) که عماد (ستون) خلقت آدمی است و هرگاه که یکی از آن در حرکت آید، زهرِ قاتل (کشنده) باشد و چشیدنِ شهد و شیرینی آن را مانند کردم به لذّات این جهانی که فایدهٔ آن، اندک و رنج آن، بسیار است، و راه نجات بر آدمی، بسته می‌گرداند و اژدها را مانند کردم به مرجعی که از آن، چاره نتواند بود؛ هر آینه (همانا) بدو باید پیوست و آن‌گاه ندامت (پشیمانی)، سود ندارد و راه بازگشتن مهیّا نیست.»

کلیله و دمنه، باب برزویهٔ طبیب

پاسخ **قلمرو زبانی:**

۱ کاربردهای کهن واژگان[۱]: اُشتر، شاخ، بنگریست، نتوان دانست

۲ بیش‌تر جمله‌ها، کوتاه و قابل فهم هستند.

۳ جدانویسی نشانهٔ منفی‌ساز فعل «ن»: «نه اندیشید» (امروزه «نیندیشید» می‌نویسیم.)

۴ کاربرد کلمهٔ «قاتل» در معنی کُشنده برای غیرانسان (امروزه فقط برای کشتن انسان به‌کار می‌رود.)

۵ جمع کلمهٔ «موش» با نشانهٔ «ان»: موشان

۶ به‌کارگیری «شهد» در معنی «عسل» («شهد» امروزه به معنای عصارهٔ میوه است.)

۷ کاربرد «را» به معنی «برای» در جملهٔ «خلاص خود را طریقی می‌جست»

۸ ترکیب «زنبورخانه» به معنی «لانهٔ زنبور» (امروزه «کندو» می‌گویند.)

قلمرو ادبی:

۱ مراعات نظیر: شهد، شیرینی، چشیدن، زنبور و حلاوت

۲ تضاد: سیاه و سفید - پا و سر - سر و قعر در ترکیب «سر چاه و قعر چاه» - زهر و شیرینی (شهد) - رنج و لذّت - اندک و بسیار

۳ بهره‌گیری از تمثیل (برای بیان مفهوم غفلت انسان)

۱. واژگان کهن: به واژگانی می‌گویند که امروزه کاربرد ندارند مانند: دستار، گلخن
کاربرد کهن واژگان: این تعبیر زمانی به کار می‌رود که واژهٔ ما کهنه و قدیمی نیست امّا در گذشته با کمی تغییر کاربرد داشته است؛ مثل «شاخه» که به شکل «شاخ» به کار می‌رفت.

قلمرو فکری:

۱ شریف بودن انسان در میان مخلوقات

۲ گران‌بها بودن لحظات عمر

۳ هوشیاری و پرهیز از خوشی‌های زودگذر

۴ نویسنده در این حکایت از یک سو، به جایگاه و ارزش انسان، نگاهی مثبت و خوش‌بینانه دارد و از سوی دیگر نسبت به خوشی‌های مادّی و لذّت‌های زودگذر، نگرش منفی دارد.

۵ این حکایت، نگرش حکمی و تعلیمی دارد و مقصود نویسنده بهره‌گیری از گذر عمر برای سعادت آن جهان است.

نتیجه‌گیری و تعیین نوع:

نویسنده، این فکر را به خواننده انتقال می‌دهد که:

۱ نسبت به جایگاه انسان، نگاه خوش‌بینانه و والایی داشته باشد.

۲ قدر لحظه لحظهٔ عمر خویش را بداند.

۳ هوشیاری خود را حفظ کند و آن‌قدر سرگرم خوشی‌های دنیایی نشود که گرفتار غفلت گردد.

۴ سعادت و نیک‌بختی راستین، کسب خشنودی خدای بزرگ است.

۵ این متن نمونه‌ای از متن **تعلیمی** یا **اندرزی** است.

تحلیل ابیات موجود در درس اوّل

به دام افتاد روباهی سحرگاه — به روبه‌بازی اندیشید در راه — عطّار نیشابوری

قلمرو زبانی: ترکیب‌سازی: روبه‌بازی

قلمرو ادبی: قالب شعر: مثنوی / شعر قافیه و بعضی ابیات ردیف دارد / «روبه‌بازی» : کنایه از مکر و فریب و حیله‌گری / واج‌آرایی «آ»

قلمرو فکری معنی: روباهی سحرگاه به دام افتاد و در راه به فکر فریب و حیله‌گری افتاد تا نجات یابد.

که گر صیاد بیند هم‌چنینم — دهد حالی به گازر پوستینم — عطّار نیشابوری

قلمرو زبانی: گازر: رخت‌شو، لباس‌شو / حالی: فوراً / وجود واژگان کهن: گازر، حالی

قلمرو فکری معنی: روباه پیش خود گفت که اگر شکارچی من را این‌چنین زنده ببیند فوراً من را به رخت‌شوی و پوستین‌فروش می‌دهد.

پس آن‌گه، مرده‌کرد او خویشتن را — ز بیم جان، فرو افکند تن را — عطّار نیشابوری

قلمرو زبانی: بیم: ترس / کاربرد تاریخی دستور: «مرده کرد»: خودش را به مردن زد، به کارگیری ضمیر «او» برای غیرانسان

قلمرو ادبی: ردیف: را / مراعات نظیر: جان و تن

قلمرو فکری معنی: برای همین خودش را به مردن زد و از ترس جان، خود را رها در زمین انداخت

چو صیاد آمد، او را مرده پنداشت — نمی‌یارست روبه را کم انگاشت — عطّار نیشابوری

قلمرو زبانی: وجود واژگان کهن: «نمی‌یارست»: نمی‌توانست / کاربرد تاریخی دستور: «نمی‌یارست ... کم انگاشت»: نمی‌توانست دست‌کم بگیرد.

قلمرو فکری معنی: وقتی شکارچی آمد، تصور کرد که او مرده است امّا نتوانست روباه را دست‌کم بگیرد. (بی‌ارزش تلقی کند و رهایش کند.)

ز بن ببرید حالی گوش او لیک — که گوش او به کار آید مرا نیک — عطّار نیشابوری

قلمرو زبانی: بن: ته / لیک: ولی / استفاده از «ب» در ابتدای فعل ماضی ساده: ببرید / واژگان کهن: «حالی»: فوراً

قلمرو ادبی: لیک، نیک: جناس / واژه‌آرایی (تکرار): گوش، او

قلمرو فکری معنی: فوراً گوش او را از ته برید و گفت گوش او روزی به کار من می‌آید.

به دل، روباه گفتا: ترک غم گیر چو زنده مانده‌ای، یک گوش کم گیر

عطّار نیشابوری

قلمرو زبانی: واژگان کهن: «حالی»: فوراً

قلمرو ادبی: غم، کم: قافیه / گیر، گیر: قافیه (این بیت ردیف ندارد و دارای دو قافیه است: ذوقافیتین)، «گیر» مصراع اول: بگیر، «گیر» مصراع دوم: فرض کن: جناس همسان / غم، کم: جناس / «ترک غم گرفتن»: کنایه از غمگین نبودن / دل و گوش: مراعات نظیر

قلمرو فکری معنی: روباه به خودش گفت: غمگین نباش، اگر زنده بمانی بهتر است تا این‌که یک گوش کم‌تر داشته باشی.

یکی دیگر بیامد، گفت: این دم زبان او به کار آید مرا هم

عطّار نیشابوری

قلمرو زبانی: استفاده از «بـ» در ابتدای فعل ماضی ساده: «بیامد»

قلمرو ادبی: دم، هم: جناس / دَم: مجاز از لحظه / «به کار آید»: کنایه از به درد می‌خورد، قابل استفاده است.

قلمرو فکری معنی: شکارچی دیگری آمد و گفت: در این لحظه زبان او نیز به درد من می‌خورد.

زبانش را برید آن مرد ناگاه نکرد از بیم جان یک ناله روباه

عطّار نیشابوری

قلمرو زبانی: همهٔ واژگان فارسی‌اند.

قلمرو ادبی: جان، آن: جناس

قلمرو فکری معنی: ناگهان آن مرد زبان روباه را برید امّا روباه از ترس جانش ناله هم نکرد.

دگر کس گفت: ما را از همه چیز به کار آید همی دندان او نیز

عطّار نیشابوری

قلمرو زبانی: کاربرد تاریخی دستور: «همی‌آید» به جای «می‌آید» / همهٔ واژگان فارسی‌اند.

قلمرو ادبی: چیز، نیز: جناس

قلمرو فکری معنی: شکارچی دیگری آمد و گفت: از این همه اندام، دندان روباه به کار من می‌آید.

نزد دم، تا که آهن درفکندند به سختی چند دندانش بکندند

عطّار نیشابوری

قلمرو زبانی: درفکندند: انداختند / کاربرد تاریخی دستور: استفاده از «بـ» در ابتدای فعل ماضی ساده: بکندند

قلمرو ادبی: «دم نزد»: کنایه از سخن نگفت / آهن: مجاز از گاز انبر

قلمرو فکری معنی: روباه هیچ سخنی نگفت تا این‌که گاز انبر انداختند و به‌سختی چند دندان روباه را کندند.

به دل، روباه گفتا: گر بمانم نه دندان باش و نه گوش و زبانم

عطّار نیشابوری

قلمرو زبانی: بمانم: زنده بمانم / کاربرد شبکهٔ معنایی: دل، زبان، دندان، گوش / به‌کار بردن «الف» در پایان فعل «گفتا»

قلمرو ادبی: مراعات نظیر: دل، زبان، دندان و گوش

قلمرو فکری معنی: روباه به خودش گفت: اگر من زنده بمانم دیگر اهمیتی ندارد که دندان، گوش یا زبان نداشته باشم. (همین که زنده بمانم خوب است.)

دگر کس آمد و گفت: اختیار است دل روبه، که رنجی را به کار است

عطّار نیشابوری

قلمرو زبانی: به کار بردن صفت «دگر» در جایگاه وابسته پیشین: «دگر کس»

قلمرو ادبی: ردیف: است / «رنجی را به کار است»: کنایه از در مشکلی و جایی به درد من می‌خورد.

قلمرو فکری معنی: شکارچی دیگری آمد و گفت: دل روباه به کار من می‌آید و در جایی به درد من می‌خورد.

چو نام دل شنید از دور، روباه — جهان بر چشم او شد تیره، آن‌گاه

عطّار نیشابوری

قلمرو زبانی «چو»: هنگامی‌که / دل: منظور قلب است

قلمرو ادبی «جهان بر چشم او تاریک شد»: کنایه از سرش گیج رفت / دل، چشم: مراعات نظیر

قلمرو فکری معنی: هنگامی‌که روباه از دور نام دل را شنید، ناگهان سرش گیج رفت.

به دل می‌گفت: با دل نیست بازی — کنون باید به کارم حیله‌سازی

عطّار نیشابوری

قلمرو زبانی ترکیب‌سازی: حیله‌سازی / کاربرد «به» در معنی «در»: کنون باید به کارم حیله‌سازی

قلمرو ادبی «با دل نیست بازی»: کنایه از با دل نمی‌توان شوخی داشت / واژه‌آرایی (تکرار): دل

قلمرو فکری معنی: به خودش می‌گفت: که دیگر با دل نمی‌توان شوخی داشت و حالا باید چاره‌ای بیندیشم. (حیله‌ای جدید طرّاحی کنم.)

بگفت این و به صد دستان و تزویر — بجَست از دام، هم‌چون از کمان، تیر

عطّار نیشابوری

قلمرو زبانی دستان: فریب، نیرنگ / تزویر: دورویی، گول زدن / استفاده از «ب» در ابتدای فعل ماضی ساده: بگفت / واژگان کهن: دستان/ کاربرد شبکهٔ معنایی: دستان، تزویر، دام / کاربرد «به» در معنی «با»: به صد دستان و تزویر بجست از دام

قلمرو ادبی کمان و تیر: مراعات‌نظیر / بجست از دام هم‌چون از کمان تیر: تشبیه (جَستن روباه از دام به جَستن تیر از کمان شبیه شده است.)

قلمرو فکری معنی: پیش خودش می‌گفت (تکرار می‌کرد) و با صد حیله و فریب، مثل تیری که از کمان می‌جهد از دام فرار کرد.

حدیث دل، حدیثی بس شگفت است — که در عالم، حدیثش در گرفت است

عطّار نیشابوری

قلمرو زبانی واژگان کهن: بس (بسیار) / حدیث: سخن / شگفت: عجیب

قلمرو ادبی قافیه: شگفت، گرفت (کتاب درسی «گرفته» آورده است.) / ردیف: است / واژه‌آرایی (تکرار): حدیث

قلمرو فکری معنی: سخن و داستان دل، بسیار عجیب و ارزشمند است برای همین است که در همهٔ دنیا نامش پیچیده است.

نهنگی بچّهٔ خود را چه خوش گفت: — به دین ما حرام آمد کرانه

اقبال لاهوری

قلمرو زبانی «را» در معنی «به» / دین: آیین / کرانه: ساحل

قلمرو ادبی نهنگ و کرانه: مراعات نظیر / قالب شعر: قطعه / ما، را: جناس

قلمرو فکری معنی: نهنگی به فرزند خود چه زیبا آموزش داد که در دین و آیین ما آسودن در ساحل دریا ممنوع و حرام است. / مفهوم: سرزنش آسودگی و تنبلی، دعوت به پویایی و تلاش

به موج آویز و از ساحل بپرهیز — همه دریاست ما را آشیانه

اقبال لاهوری

قلمرو زبانی «را» فک اضافه ← ما را آشیانه: آشیانهٔ ما

قلمرو ادبی موج: استعاره از سختی‌ها / «به موج آویز»: کنایه از خود را آمادهٔ خطر کن / موج، ساحل، دریا: مراعات نظیر

قلمرو فکری معنی: خود را به امواج سختی‌ها بینداز و از ساحل آرام دوری کن چراکه آشیانهٔ ما همان دریای پرتلاطم است. / مفهوم: توصیه به خطرپذیری و ریسک، سرزنش تنبلی و عافیت‌طلبی

هرکه زین گلشن، لبی خندان ترازگل بایدش — خاطری فارغ ز عالم چون توکّل بایدش — صائب تبریزی

قلمرو زبانی: گلشن: بوستان، باغ / فارغ: آسوده

قلمرو ادبی: قالب شعر: غزل / خندیدن گل: تشخیص / گلشن و گل: مراعات نظیر / چون توکل: تشبیه

قلمرو فکری معنی: هر کسی که در این جهان می‌خواهد مانند گل بخندد، باید خاطر و ذهنش توکّل به خداوند باشد. / مفهوم: توکّل به خداوند موجب پیروزی و برخورداری است.

خُرده‌ای از مال دنیا در بساط هرکه هست — جبهۀ وا کرده‌ای پیوسته چون گل بایدش — صائب تبریزی

قلمرو زبانی: خرده: چیز اندک، کوچک / بساط: گستردنی / جبهه: پیشانی

قلمرو ادبی: «جبهۀ واکرده»: کنایه از خوش‌رویی / چون گل: تشبیه / جبهه واکردن گل: تشخیص

قلمرو فکری معنی: اگر اندکی از مال دنیا (دارایی و ثروت) در اختیار داری باید مانند گل همیشه خوش‌رو و خندان باشی. / مفهوم: قانع بودن، راضی و خرسند بودن به داشته‌ها

هرکه می‌خواهد که از سنجیده گفتاران شود — بر زبان، بند گرانی از تأمّل بایدش — صائب تبریزی

قلمرو زبانی: سنجیده‌گفتار: آن‌که گفتار موزون دارد، کسی که پخته و متین سخن می‌گوید / گران: سنگین / تأمّل: اندیشه کردن

قلمرو ادبی: «بند گران بر زبان داشتن»: کنایه از سکوت و سنجیده‌گویی / تأمّل مانند بند گران است: تشبیه

قلمرو فکری معنی: هر کس می‌خواهد پخته و متین سخن بگوید باید پیش از سخن گفتن خوب بیندیشد. / مفهوم: توصیه به سکوت و سنجیده‌گویی

صبر بر جور فلک کن تا برآیی روسفید — دانه چون در آسیا افتد تحمّل بایدش — صائب تبریزی

قلمرو زبانی: جور: ستم، ظلم / فلک: گردون، آسمان / آسیا: آسیاب

قلمرو ادبی: «روسفید شدن»: کنایه از حفظ آبرو و اعتبار / جور فلک: تشخیص / تحمل کردن دانه: تشخیص / دانه و آسیا: مراعات نظیر / مصراع دوم «مثل» است.

قلمرو فکری معنی: باید بر ظلم و ستم روزگار صبر کرد تا آبرو و اعتبارت حفظ شود، مثل دانه‌ای که وقتی در آسیاب می‌افتد باید سختی‌ها را تحمّل کند. / مفهوم: صبوری در برابر تقدیر (قضا و قدر)، صبر کلید پیروزی است.

قطرۀ آبی که دارد در نظر گوهر شدن — از کنار ابر، تا دریا تنزّل بایدش — صائب تبریزی

قلمرو زبانی: گوهر: جواهر / تنزّل: پایین آمدن

قلمرو ادبی: قطرۀ آب، ابر و دریا: مراعات نظیر / «دارد در نظر گوهر شدن»: کنایه از قصد باارزش شدن (جواهر) دارد / این‌که قطرۀ آب قصد گوهر شدن دارد: تشخیص / واج‌آرایی: صامت «ر»

قلمرو فکری معنی: قطرۀ آبی که می‌خواهد ارزشمند (جواهر) شود، باید از ابر پایین بیفتد و تا ته دریا برود و سختی‌ها را تحمّل کند. / مفهوم: توصیه به تواضع و فروتنی، فروتنی باعث کمال می‌شود. (در گذشته باور مردم بر این بود که قطرۀ باران بر دهان صدف فرو می‌رود و بعد از مدّتی تبدیل به مروارید می‌شود.)

خودارزیابی

۱ | مفهوم «متن» را با ذکر دو مثال توضیح دهید.

۲ | یکی از آسان‌ترین و کاربردی‌ترین شیوه‌ها در بررسی و تحلیل متن چیست؟

۳ | با توجّه به قلمرو فکری، دیدگاه خود را دربارهٔ محتوا و موضوع سرودهٔ زیر بنویسید.

آب را گل نکنیم؛ / در فرودست انگار، کفتری می‌خورد آب / یا که در بیشهٔ دور، سیره‌ای پَر می‌شوید / یا در آبادی، کوزه‌ای پُر می‌گردد. / آب را گل نکنیم؛ شاید این آب روان، می‌رود پای سپیداری، تا فرو شوید اندوه دلی؛ دست درویشی شاید، نان خشکیده فرو برده در آب... .

سهراب سپهری

۴ | در خوانش دقیق شعر زیر، به چه نکاتی باید توجّه کرد؟

نهنگی بچهٔ خود را چه خوش گفت: / به دین ما حرام آمد کرانه

به موج آویز و از ساحل بپرهیز / همه دریاست ما را آشیانه

اقبال لاهوری

۵ | سرودهٔ زیر را بخوانید و با توجّه به قلمرو ادبی، «کنایه، تشبیه، تشخیص، مَثَل و مراعات نظیر» را شناسایی کنید.

هر که زین گلشن، لبی خندان‌تر از گل بایدش / خاطری فارغ ز عالم چون توکّل بایدش

خُرده‌ای از مال دنیا در بساط هر که هست / جبههٔ واکرده‌ای پیوسته چون گل بایدش

هر که می‌خواهد که از سنجیده گفتاران شود / بر زبان، بند گرانی از تأمّل بایدش

صبر بر جور فلک کن تا برآیی روسفید / دانه چون در آسیا افتد تحمّل بایدش

قطرهٔ آبی که دارد در نظر گوهر شدن / از کنار ابر، تا دریا تنزّل بایدش

۶ | با توجّه به متن زیر، به پرسش‌ها پاسخ دهید.

«شنیدم که خلیفه‌ای خوابی دید، بر آن جمله که پنداشتی که همهٔ دندان‌های او بیرون افتادی به یک بار، بامداد، خوابگزاری را بخواند و پرسید که «تعبیر این خواب چیست؟»

معبّر گفت: «زندگانی امیر، دراز باد، همهٔ اَقربای تو پیش از تو بمیرند، چنان‌که کس از تو باز نماند.»

خلیفه گفت: «این مرد را صد چوب بزنید؛ چرا بدین دردناکی سخن اندر روی من بگفت؟چه اگر همهٔ اقربای من پیش از من بمیرند، پس آن‌گاه من که باشم؟»

خوابگزاری دیگر بیاوردند. همین خواب با وی بگفت.

خوابگزار گفت: «بدین خواب که امیر گفت، دلیل کند که خداوند، دراز زندگانی‌تر از همهٔ اقربای خویش بُوَد.»

خلیفه گفت: «تعبیر از آن بیرون نشد (سخن همان است)؛ امّا از عبارت تا عبارت، بسیار فرق است؛ این مرد را صد دینار بدهید.»

قابوس‌نامه

الف) دو ویژگی زبانی استخراج کنید.

ب) چه عاملی سبب شد خلیفه، رفتاری متفاوت با دو خوابگزار داشته باشد؟

۷ | حکایت زیر را بخوانید و آن را از دید قلمرو ادبی و فکری بررسی کنید.

روزی شخصی پیش بهلول، بی‌ادبی نمود. بهلول او را ملامت (سرزنش) کرد که چرا شرط ادب به جا نیاوردی؟ او گفت: «چه کنم؟ آب و گِل مرا چنین سرشته‌اند.»

گفت: «آب و گِل تو را نیکو سرشته‌اند، امّا لگد کم خورده است!»

لطایف الطّوایف

پاسخ

۱ هر چیزی که ذهن ما را به پویایی درآورد، متن است؛ صدایی که می‌شنویم، بویی که حس می‌کنیم، رویدادی که می‌بینیم و مزّه‌ای که می‌چشیم و چیزی که لمس می‌کنیم، هر کدام متن به‌شمار می‌آیند.

۲ بررسی متن از سه دیدگاه زبان، ادبیات و فکر (قلمروهای زبانی، ادبی و فکری)

۳ ۱. شاعر (سهراب سپهری) دیدگاهی اجتماعی دارد و می‌گوید همهٔ مردم امکانات مشترکی دارند پس سعی کنیم قدر آن را بدانیم. حفظ منابع طبیعی و احترام به حقوق دیگران، پاسداری از طبیعت از شعر دریافت می‌شود. ۲. در این شعر آب، تمثیلی است برای تمام زندگی و گِل نشانهٔ نادرستی است؛ شاعر می‌گوید زندگی را باارزش بدانید و با چیزهای فاسد آن را آلوده نکنید، زیرا انسان‌هایی هستند که زندگی را دوست دارند.

۴ الف) خوانش درست شعر (چشم‌خوانی) با هدف کشف لحن شعر؛

ب) یک‌باره خواندن تمام شعر بدون گسست؛

پ) این شعر لحنی «روایی – داستانی» دارد، زیرا یک داستان کوتاه با مفهوم تلاش و دوری از سستی و تنبلی است. در هنگام خواندن لازم است ویژگی‌های این لحن رعایت شود.

۵ **کنایه:** «خرده‌ای در بساط داشتن»: اندکی از مال دنیا را در اختیار داشتن
«جبههٔ واکرده داشتن»: خوش‌رویی
«روسفید برآمدن»: حفظ آبرو و اعتبار
«گوهر شدن»: باارزش شدن
تشبیه: «خاطر فارغ» به «توکّل» تشبیه شده است، «جبههٔ واکرده» به «گل» تشبیه شده است.
مثل: «دانه چون در آسیا افتد، تحمّل بایدش»
مراعات نظیر: «آب، ابر، دریا و قطره» / «گلشن و گل» / «مال، دنیا، خرده و بساط»

۶ الف **۱. کاربرد تاریخی دستور:**
به کار بردن «ی» در آخر فعل به جای «می» استمراری: پنداشتی
به کار بردن «اندر» به جای «در»

۲. کمی واژگان عربی: اقربا (نزدیکان)، معبّر (خوابگزار)

۳. به کار بردن «بـ» در ابتدای فعل ماضی ساده: بگفت

۴. سادگی و روانی جملات

ب تفاوت در شیوهٔ بیان و انتخاب کلمات موجب شد خلیفه، از دو گفته، برداشت‌هایی متفاوت داشته باشد. (خوابگزار اوّل، رویداد ناگواری را به تلخی به خلیفه بازگو کرد و خوابگزار دوم، همان رویداد را با شیوهٔ بیان مناسب گزارش داد.)

۷ **قلمرو ادبی**

- **مراعات نظیر:** «آب، گل، لگد و سرشتن»
- **کنایه:** «شرط چیزی را به جا آوردن»، «آب و گل مرا چنین سرشته‌اند»، «لگد کم خورده است»
- **تضاد:** «ادب و بی‌ادبی»
- **ضرب‌المثل:** «آب و گل تو را نیکو سرشته‌اند اما لگد کم خورده است.» (دربارهٔ کسی که به‌درستی تربیت نشده است و نویسنده با طنز و تمسخر بیان کرده است.)
- **مجاز:** «آب و گل»: گوهر و ذات انسان

قلمرو فکری

در این حکایت، نگرش تعلیمی حاکم است و نویسنده برای بیان هدف خود که همان «توجّه به تربیت صحیح» است، این نکته را یادآور می‌شود که خداوند اصل و سرشت نیکو به انسان می‌دهد منتهی باید آن را خوب پرورش داد.
(اهمیت تربیت‌پذیری، اهمیت گوش‌مالی و تنبیه در تربیت، آن چیزی‌که انسان را از بقیه متمایز می‌کند تربیت صحیح است.)

درس ۱ پرسش‌های تشریحی

سؤالات درست / نادرست

۱. شعر «روباه و شکارچی» ظاهری ساده و ذهنی دارد.
۲. کوتاهی و بلندی جمله‌های یک متن را از طریق شناسایی نکات زبانی آن به‌دست می‌آوریم.
۳. در شناسایی و استخراج نکات ادبی به ترکیب‌سازی و وجود واژگان کهن توجّه می‌کنیم.
۴. در شناسایی نکات زبانی شعر، عینک زیبایی‌شناسی به چشم می‌زنیم.
۵. در شناسایی و استخراج نکات زبانی، به یافتن واژگان قافیه و ردیف توجّه می‌کنیم.
۶. قالب شعر «روباه و شکارچی» قطعه است.
۷. منظور از متن، فقط نوشته‌های روی کاغذ و کتاب است.
۸. آثار مکتوب ادبی به دو بخش شعر و نثر تقسیم می‌شوند.
۹. پیش از خوانش متن، ابتدا نگاهی کلّی به متن از آغاز تا انجام برای کشف وزن و آهنگ ضروری است.
۱۰. پیش از شناسایی لحن مناسب با حال و هوای محتوای اثر، خواندن اتفاق می‌افتد.

۱۱. «نمی‌یارست» در مصراع «نمی‌یارست روبه را کم انگاشت» از ویژگی‌های قلمرو فکری است.

۱۲. «شنیدن آوای پرندگان» یک متن است.

۱۳. «دانه چون در آسیا افتد تحمّل بایدش» مثل است.

سؤالات جای خالی

۱۴. نخستین گام مؤثر در رویارویی با متون ..... است.

۱۵. پس از کشفِ ..... مناسب با حال و هوای محتوای اثر، خواندن اتفاق می‌افتد.

۱۶. نوشتهٔ «کلیله و دمنه، باب برزویهٔ طبیب» نمونه‌ای از متنِ ..... یا ..... است.

۱۷. میان واژه‌های «گوش، زبان، دندان و دل» ..... وجود دارد که از طریق شناسایی نکات ..... فهمیده می‌شود.

۱۸. «ترک غم گرفتن» آرایهٔ ..... دارد و از طریقِ شناسایی نکات ..... فهمیده می‌شود.

۱۹. بررسی قلمرو ..... نثر یا شعر در نهایت ما را به نتیجه‌گیری و تعیین نوع متن می‌رساند.

۲۰. در بررسی و شناسایی و استخراج ..... عینک زیبایی‌شناختی به چشم می‌زنیم.

۲۱. لازم است تمام اثر ..... و ..... خوانده شود تا درک طولی و فهم محتوایی دچار اختلال نشود.

۲۲. پس از خوانش، به شناسایی و استخراج نکات ..... می‌پردازیم.

۲۳. یکی از آسان‌ترین و کاربردی‌ترین شیوه‌ها، بررسی متن از سه دیدگاه ..... ، ..... و ..... است.

۲۴. کاربرد «شبکهٔ معنایی» در شناسایی و استخراج نکات ..... و آرایهٔ «مراعات نظیر» در شناسایی و استخراج نکات ..... صورت می‌گیرد.

۲۵. واژه‌های «دام، روبه، صیّاد و گوش» ساختمان ..... دارند که در قلمرو ..... به آن پرداخته می‌شود.

سؤالات وصل کردنی

۲۶. هر یک از موارد گروه «الف» به کدام قسمت گروه «ب» مربوط است؟

الف	ب
۱) بررسی ساختمان واژه	الف) خوانش
۲) ادبیات تعلیمی	ب) شناسایی نکات فکری
۳) بررسی لحن شعر	پ) شناسایی نکات ادبی
۴) بررسی تشبیه و استعاره	ت) شناسایی نکات زبانی
۵) بررسی دیدگاه شاعر	ث) نتیجه‌گیری و تعیین نوع

۲۷. هر کدام از بیت‌های ستون «الف» مربوط به کدام شاعر گروه «ب» است؟ (در ستون «ب» یک گزینه اضافی است.)

الف	ب
۱) نهنگی بچّهٔ خود را چه خوش گفت / به دین ما حرام آمد کرانه	الف) عطّار نیشابوری
۲) به دام افتاد روباهی سحرگاه / به روبه بازی اندیشید در راه	ب) صائب تبریزی
۳) هر که زین گلشن لبی خندان‌تر از گل بایدش / خاطری فارغ ز عالم چون توکّل بایدش	پ) اقبال لاهوری
	ت) جامی

۲۸. هر یک از موارد ستون «الف» مربوط به کدام قلمرو در گروه «ب» است؟

الف	ب
۱) شعر عرفانی است.	الف) قلمرو زبانی
۲) زبان شعر ساده و جمله‌ها کوتاه است.	ب) قلمرو ادبی
۳) قالب شعر غزل است.	پ) قلمرو فکری

سؤالات گزینه‌ای

۲۹. همهٔ گزینه‌ها، به جز گزینهٔ ..... حاصل استخراج نکات زبانی متن زیر است.

«آن مرد خلاص خود را به طریقی می‌جست. پیش خویش زنبورخانه‌ای و قدری شهد یافت. چیزی از آن به لب برد. از نوعی در حلاوت آن مشغول گشت که از کار خود غافل ماند و نه اندیشید که پای او بر سر چهار مار است.»

۱) ترکیب «زنبورخانه» در معنی لانهٔ زنبور
۲) «شهد» در معنای عسل به کار رفته است.
۳) نشانهٔ «نه» منفی‌ساز فعل
۴) متن جزء ادبیات تعلیمی است.

۳۰. درکدام بیت از «مثل» استفاده شده است؟

۱) خرده‌ای از مال دنیا در بساط هر که هست / جبههٔ واکرده‌ای پیوسته چون گل بایدش
۲) هر که می‌خواهد که از سنجیده گفتاران شود / بر زبان بند گرانی از تأمّل بایدش
۳) صبر بر جور فلک کن تا برآیی روسفید / دانه چون در آسیا افتد تحمّل بایدش
۴) قطرهٔ آبی که دارد در نظر گوهر شدن / از کنار ابر، تا دریا تنزّل بایدش

۳۱. در همهٔ گزینه‌ها «کنایه» به کار رفته است؛ به‌جز ..... .

۱) زبانش را برید آن مرد، ناگاه / نکرد از بیم جان یک ناله روباه
۲) به دام افتاد روباهی سحرگاه / به روبه‌بازی اندیشید در راه
۳) چو نام دل شنید از دور روباه / جهان بر چشم او شد تیره ناگاه
۴) به دل، روباه گفتا، ترک غم‌گیر / چو زنده مانده‌ای، یک گوش کم‌گیر

۳۲. درکدام گزینه، کاربرد واژهٔ «قاتل» متفاوت است؟

۱) به خونم گر بیالاید دو دست نازنین شاید / نه قتلم خوش همی‌آید، که دست و پنجهٔ قاتل
۲) بس دروغ و عشوه‌ات را گوش کرد / غرّه گشت و زهر قاتل نوش کرد
۳) مرا هرآینه روزی تمام کشته ببینی / گرفته دامن قاتل به هر دو دست ارادت
۴) بردند پیش قاضی از قتل من حکایت / او نیز داد رخصت، چون دید قاتلم را

۳۳. پیام حکایت زیر چیست؟

«روزی شخصی پیش بهلول، بی‌ادبی نمود. بهلول او را ملامت کرد که چرا شرط ادب به‌جا نیاوردی؟ او گفت: چه کنم؟ آب و گل مرا چنین سرشته‌اند. گفت: آب و گل تو را نیکو سرشته‌اند، امّا لگد کم خورده است!»

۱) توجّه به تربیت صحیح
۲) سرزنش تنبیه
۳) اهمیت تربیت‌ناپذیری
۴) توجّه به خلقت انسان

۳۴. معنی چند واژه در مقابل آن درست آمده است؟

(دستان: نیرنگ)، (تزویر: دورویی)، (گازر: رخت‌شوی)، (حلاوت: شیرین)، (اقربا: نزدیک)، (ملامت: ناراحت)

۱) ۲ ۲) ۳ ۳) ۴ ۴) ۵

۳۵. با توجّه به قلمرو ادبی، در بیت زیر کدام آرایه به کار نرفته است؟

«خرده‌ای از مال دنیا در بساط هر که هست / جبههٔ واکرده‌ای پیوسته چون گل بایدش»

۱) تشبیه ۲) مراعات‌نظیر ۳) کنایه ۴) تلمیح

۳۶. کدام مورد در بررسی شعر از دیدگاه ادبی مطرح است؟

۱) ترکیب‌سازی
۲) کاربرد تاریخی دستور
۳) واژگان کهن
۴) قالب شعر

۳۷. درکدام بیت «کاربرد تاریخی دستور» دیده می‌شود؟

۱) ز آن‌که آوازت تو را در بند کرد / خویش او مرده پی این بند کرد
۲) هر که او مرد بود باک ندارد ز غمی / هر که او شیر بود مست نگردد ز تَبی
۳) آن‌که نمرده است و نمیرد تویی / و آن‌که تغیّر نپذیرد تویی
۴) گریز از کفش در دهان نهنگ / که مردن به از زندگانی به ننگ

۳۸. کدام بیت، نمی‌تواند قالب مثنوی باشد؟

۱) بهار عاشقان رخسار یار است / که هر جا نوگلی باشد بهار است
۲) من آن مرغم که افکندم به دام صد بلا خود را / به یک پرواز بی‌هنگام کردم مبتلا خود را
۳) شایان دست مردم گوهرشناس نیست / در زیر پا فکن که بر انگشتری خطاست
۴) به گردون می‌رسد فریاد یارب یاربم شب‌ها / چه شد یارب در این شب‌ها غم تأثیر یارب‌ها

۳۹. درکدام گزینه به نام پدیدآورندهٔ «الهی‌نامه» اشاره شده است؟

۱) باغ هم‌چون کلبهٔ بزّاز پر دیبا شود / باد هم‌چون طبلهٔ عطّار پرعنبر شود
۲) سعدها و نحس‌ها دانسته‌ای / ننگری سعدی تو یا ناشسته‌ای
۳) ساقی، مگر وظیفهٔ حافظ، زیاده داد / کآشفته گشت، طُرّهٔ دستار مولوی
۴) شاها به مثل دولت تو زرّین جام است / جامی است بلورین به مثل دولت و دشمن

● با توجّه به حکایت زیر به ۴ سؤال بعدی پاسخ دهید.

«آورده‌اند که در آبگیری سه ماهی بود. دو حازم و یکی عاجز. از قضا، روزی دو صیّاد بر آن بگذشتند. با یکدیگر میعاد نهادند که جال بیاورند و هر سه را بگیرند. ماهیان این سخن بشنودند. آن‌که حزم زیادت داشت، سبک، روی به کار آورد و از آن جانب که آب در می‌آمدی، برفور بیرون رفت. در این میان صیادان برسیدند و هر دو جانب آبگیر محکم ببستند. دیگری هم غوری داشت، نه از پیرایهٔ خرد عاطل بود و نه از ذخیرت تجربت بی‌بهره بود، با خود گفت: غفلت کردم و فرجام کار غافلان چنین باشد و اکنون وقت حیلت است... .»

۴۰. با توجّه به استخراج نکات زبانی کدام غلط است؟

۱) فراوانی واژه‌های عربی
۲) حذف فعل به قرینه
۳) به کار نبردن واژگان کهن
۴) آوردن «بـ» در ابتدای فعل ماضی

۴۱. با توجّه به استخراج نکات ادبی، کدام آرایه در متن به کار نرفته است؟

۱) تضاد ۲) جان‌بخشی ۳) تشبیه ۴) تلمیح

۴۲. با توجّه به استخراج نکات فکری، کدام مفهوم از متن بالا برداشت می‌شود؟

۱) دوراندیشی
۲) بی‌تجربگی
۳) ناامیدی
۴) دانش‌اندوزی

۴۳. ساختمان همهٔ واژه‌ها یکسان است به‌جز..... .

۱) حازم ۲) ماهیان ۳) صیّاد ۴) تجربت

۴۴. درکدام گزینه نوع «را» متفاوت است؟

۱) در این پیدا نهانی را چو دیدی / برون رفت اشترت از چشم سوزن
۲) مستی است کلید در گنجینهٔ اسرار / بیش از همه کس ساغر سرشار مرا ده
۳) دست مرا که ساخته‌ای زیر دست غیر / کوتاه به ز میوهٔ نخل بلند تو
۴) گر سوزن جفایت خون مرا بریزد / نتوان ز دست دادن سر رشتهٔ وفا را

۴۵. با توجّه به شعر زیر کدام گزینه نادرست است؟

نهنگی بچّهٔ خود را چه خوش گفت: به دین ما حرام آمد کرانه
به موج آویز و از ساحل بپرهیز همه دریاست ما را آشیانه

۱) «به موج آویختن» کنایه است از «خود را آمادهٔ خطر کردن» (قلمرو فکری)
۲) «را» در معنای حرف اضافهٔ «به» به کار رفته است. (قلمرو زبانی)
۳) قالب شعر «قطعه» است و شعر جناس دارد. (قلمرو ادبی)
۴) مفهوم شعر «سرزنش تنبلی و عافیت‌طلبی» است. (قلمرو فکری)

۴۶. با توجّه به عبارت «پس، من دنیا را بدان چاه پرآفت، مانند کردم و موشان سپید و سیاه و مداومت ایشان بر بریدن شاخ‌ها را به شب و روز و چهار مار را به طبایع که عماد خلقت آدمی است.» اطلاعات کدام گزینه به «قلمرو فکری» نویسنده نزدیک‌تر است؟

۱) نگرش خردگرا – توصیه به هوشیاری
۲) نگرش بدبینانه – توصیه به توکّل
۳) نگرش جبرگرا – توصیه به عبادت
۴) نگرش خردگرا – توصیه به خوش‌باشی

۴۷. در همهٔ گزینه‌ها ویژگی «کاربردهای کهن واژگان» که امروزه به‌گونه‌ای دیگر به کار گرفته می‌شود، برجسته است؛ به‌جز ..... .

۱) جوهر معنی من بوذر شده در یقین چون مالک‌اشتر شده
۲) بی‌وزن و سبک چو باد گشتی از شاخ به شاخ بس که جَستی
۳) به عبرت در آن کشتگان بنگریست بخندید پیدا و پنهان گریست
۴) ره می‌نبریم و هم طمع می‌نبریم نتوان دانست بو که نتوان دانست

۴۸. کاربرد فعل «گسستن» در کدام گزینه با عبارت «موشان در بریدن شاخ‌ها جدّ بلیغ می‌نمایند و ...، چندان که شاخ بگسست و آن بیچارهٔ حریص در دهان اژدها افتاد.» یکسان نیست؟

۱) از پریشانی، دل صد پاره را شیرازه کن تار و پود جسم تا از یک دگر نگسسته است
۲) تا گسست از رشتهٔ مریم ز چشم دوربین ز اطلس گردون، مجرّد سوزن عیسی گذشت
۳) شرط همراهی ما بی‌خبران ترک خودی است هر که از خویش گسسته است، به ما پیوسته است
۴) غافل مشو ز پاس دل ما که بارها زنجیر زلف را به تپیدن گسسته است

۴۹. وجود بعضی از واژگان در همهٔ ابیات، یادآور نقد شعر عطّار در کتاب درسی است؛ به‌جز ..... . (سراسری ۱۴۰۲)

۱) تو پاک باش و مدار ای برادر از کس باک زنند جامهٔ ناپاک گازران بر سنگ
۲) چه خوش گفت آن تهی‌دست سلحشور جوی زر بهتر از پنجاه من زور
۳) بیاموزم این کودکان را همی برون زین نیارم زدن خود دمی
۴) دو سوراخ چون روبه حیله‌ساز یکی سوی شهوت یکی سوی آز

سؤالات پاسخ کوتاه

۵۰. نخستین گام مؤثر در رویارویی با متن کدام است؟

۵۱. در کتاب علوم و فنون مقصود از متن چیست؟

۵۲. آخرین گام در تحلیل متن چه نام دارد؟

۵۳. خواندن متن پس از چه مرحله‌ای صورت می‌گیرد؟

۵۴. استخراج کنایه و تشبیه در کدام قلمرو صورت می‌گیرد؟

۵۵. بهره‌گیری از تمثیل جزء کدام قسمت از تحلیل متن است؟

۵۶. هر یک از موارد «روحیات و اعتقادات» و «وزن و قافیه» در کدام‌یک از قلمروها بررسی می‌شوند؟

۵۷. ویژگی‌های زیر، جزء کدام قلمرو محسوب می‌شوند؟

الف) بررسی جایگاه ردیف در مصراع‌ها: ..... . **ب) بررسی پیچیدگی و سادگی زبان شعر: ..... .**

۵۸. برای درک ارتباط طولی و فهم محتوای اثر، متن باید چگونه خوانده شود؟

۵۹. هنگام کالبدشکافی ادبی، باید با چه دیدی به شعر نگاه کرد؟

۶۰. هرکدام از گزینه‌های زیر، چه متنی هستند؟

الف) کتاب بوستان سعدی　　ب) بوی غذا

۶۱. لحن شعر «روباه و شکارچی» (به دام افتاد روباهی سحرگاه) چگونه است؟

۶۲. بین واژه‌های «زهر و شهد» چه آرایه‌ای وجود دارد؟ این آرایه در کدام مرحلهٔ تحلیل متن بررسی می‌شود؟

۶۳. برای فهمیدن معنی یک واژه در شعر و نثر، از طریق شناسایی و استخراج کدام مرحلهٔ تحلیل متن امکان‌پذیر است؟

۶۴. کاربرد حرفی مثل «را» و معنای متفاوت آن، در کدام مرحله از تحلیل متن بررسی می‌شود؟

۶۵. پیام کلّی بیت زیر چیست؟

علم چندان که بیش‌تر خوانی　　چون عمل در تو نیست نادانی

۶۶. با توجّه به بیت زیر، یک ویژگی برای قلمرو ادبی بیابید.

قطرهٔ آبی که دارد در نظر گوهر شدن　　از کنار ابر تا دریا تنزّل بایدش

سؤالات پاسخ کامل

۶۷. چرا هر چه در اطراف ماست از بویایی یا شنیداری یک متن به حساب می‌آیند؟

۶۸. در بررسی و تحلیل یک متن باید به چه نکاتی توجّه کرد؟

۶۹. متن را با ذکر مثال توضیح دهید. بنویسید کتاب‌ها چه نوع متنی هستند؟

۷۰. در خوانش شعر به چه نکاتی توجّه می‌کنیم؟

۷۱. قدیمی‌ترین انواع طبقه‌بندی در کجا صورت گرفته است؟ انواع ادبی آن را نام ببرید و بنویسید تقسیم‌بندی آن‌ها مبتنی بر چه بود و چه جنبه‌ای داشت؟ (پاورقی کتاب درسی)

۷۲. با توجّه به حکایت زیر به پرسش‌ها پاسخ دهید.

«روزی شخصی پیش بهلول بی‌ادبی نمود. بهلول او را ملامت کرد که چرا شرط ادب به‌جا نیاوردی؟ او گفت: چه کنم؟ آب و گل مرا چنین سرشته‌اند. گفت: آب و گل تو را نیکو سرشته‌اند امّا لگد کم خورده است.»

الف) یک کنایه در عبارت مشخّص کنید.

ب) دو ویژگی زبانی بیابید و بنویسید.

پ) یک تمثیل بیابید.

ت) معنی واژهٔ «ملامت» چیست؟ در کدام قلمرو بررسی می‌شود؟

ث) با توجّه به نتیجه‌گیری و تعیین نوع و قلمرو فکری، متن در حوزهٔ کدام نوع ادبی قرار می‌گیرد؟

ج) حکایت را از نظر قلمرو فکری بررسی کنید.

۷۳. با توجّه به شعر زیر به پرسش‌ها پاسخ دهید.

«آب را گل نکنیم / در فرودست انگار کفتری می‌خورد آب / یا که در بیشهٔ دور، سیره‌ای پَر می‌شوید / یا در آبادی کوزه‌ای پُر می‌گردد / آب را گل نکنیم/ شاید این آب روان می‌رود پای سپیداری تا فرو شوید اندوه دلی / دست درویشی شاید، نان خشکیده فرو برده در آب» (سهراب سپهری)

الف) شعر را از نظر قلمرو فکری بررسی کنید.

ب) واژگانی مانند «فرودست و خشکیده» ساختمانی ..... دارند و در شناسایی نکات ..... بررسی می‌شوند.

پ) یک مراعات نظیر بیابید.

ت) با توجّه به شعر، درست یا نادرست بودن هر عبارت را مشخص کنید.

۱) اکثر واژگان شعر، فارسی است.　　درست ☐　نادرست ☐

۲) «را» در معنای حرف اضافهٔ «به» در متن به کار رفته است.　　درست ☐　نادرست ☐

ث) با توجّه به قلمرو فکری، کدام بیت با شعر سؤال، تناسب معنایی دارد؟

۱) درخت دولت من بی‌خلاف خشک شود / اگر نبارد کف بر او به جای سحاب (ابر)

۲) درخت نکو باش ای سربلند / چنان زی که در سایه‌ات خوش زِیَند

۷۴. با توجّه به دو بیت زیر به سؤالات پاسخ دهید.

«نهنگی بچّهٔ خود را چه خوش گفت — به دین ما حرام آمد کرانه
به موج آویز و از ساحل بپرهیز — همه دریاست ما را آشیانه»

الف) مفهوم کلّی ابیات را از نظر قلمرو فکری بنویسید.

ب) شعر را از نظر قلمرو ادبی بررسی کنید. (۲ مورد)

پ) قالب شعر چیست؟

ت) در مصراع اوّل «را» در چه معنی به کار رفته است؟ این بررسی در کدام قلمرو جای می‌گیرد؟

۷۵. با توجّه به ابیات به پرسش‌ها پاسخ دهید.

«به دام افتاد روباهی سحرگاه — به روبه‌بازی اندیشید در راه
که گر صیاد بیند هم‌چنینم — دهد حالی به گازر پوستینم
پس آن‌گه، مرده کرد او خویشتن را — ز بیم جان، فرو افکند تن را
چو صیاد آمد، او را مرده پنداشت — نمی‌یارست روبه را کم انگاشت
به دل روباه گفتا گر بمانم — نه دندان باش و نه گوش و زبانم
به دل می‌گفت با دل نیست بازی — کنون باید به کارم چاره‌سازی
به دل، روباه گفتا: ترک غم گیر — چو زنده مانده‌ای، یک گوش کم گیر»

الف) ذهن خلّاق شاعر، این شعر را چگونه و با چه لحنی بیان کرده است؟

ب) شعر را از نظر قلمرو زبانی بررسی کنید. (۳ مورد)

پ) قالب شعر چیست؟

ت) یک شبکهٔ معنایی بیابید و بنویسید در کدام قلمرو بررسی می‌شود.

ث) یک ترکیب‌سازی در شعر مشخّص کنید.

ج) کاربرد واژهٔ «دل» در بیت پایانی، کدام دیدگاه شاعر را برای ما آشکار می‌کند؟

چ) این شعر در ردهٔ کدام نوع ادبی قرار می‌گیرد؟

ح) یک واژهٔ غیرفارسی استخراج کنید.

خ) دو کنایه بیابید.

۷۶. با توجّه به ابیات زیر به سؤالات پاسخ دهید.

«یکی دیگر بیامد، گفت: این دم — زبان او به کار آید مرا هم
دگر کس گفت: ما را از همه چیز — به کار آید همی دندان او نیز
نزد دم، تا که آهن درفکندند — به‌سختی چند دندانش بکندند
دگر کس آمد و گفت: اختیار است — دل روبه، که رنجی را به کار است
بگفت این و به صد دستان و تزویر — بجَست از دام، هم‌چون از کمان، تیر»

الف) شعر را از دیدگاه قلمرو زبانی بررسی کنید. (۲ مورد)

ب) شعر را از دیدگاه قلمرو ادبی بررسی کنید. (۲ مورد)

۷۷. حکایت زیر را بخوانید و به سؤالات پاسخ دهید.

«شنیدم که خلیفه‌ای خوابی دید، بر آن جمله پنداشتی که همهٔ دندان‌های او بیرون افتادی به یک بار. بامداد، خوابگزاری را بخواند و پرسید که: «تعبیر این خواب چیست؟» معبّر گفت: «زندگانی امیر، دراز باد، همهٔ اقربای تو پیش از تو بمیرند، چنان‌که کس از تو بازنماند.» خوابگزاری دیگر بیاوردند. همین خواب با وی بگفت: خوابگزار گفت: «بدین خواب که امیر گفت، دلیل کند که خداوند، دراز زندگانی‌تر از همهٔ اقربای خویش بُوَد.» خلیفه گفت: «تعبیر از آن بیرون نشد امّا عبارت تا عبارت، بسیار فرق است.»»

الف) چه عاملی سبب شد خلیفه رفتاری متفاوت با دو خوابگزار داشته باشد؟

ب) مفهوم کلّی حکایت چیست؟ (قلمرو فکری)

پ) در متن دو مورد از «کاربرد واژگان عربی» بیابید و بنویسید در کدام مرحله از شناسایی متن بررسی می‌شود؟

ت) حکایت را از نظر قلمرو زبانی بررسی کنید. (۲ مورد)

۷۸. با توجّه به شعر زیر به سؤالات پاسخ دهید.

«هر که زین گلشن، لبی خندان‌تر از گل بایدش — خاطری فارغ ز عالم چون توکّل بایدش
خُرده‌ای از مال دنیا در بساط هر که هست — جبههٔ وا کرده‌ای پیوسته چون گل بایدش
هر که می‌خواهد که از سنجیده گفتاران شود — بر زبان، بندگرانی از تأمّل بایدش
صبر بر جور فلک کن تا برآیی روسفید — دانه چون در آسیا افتد تحمّل بایدش
قطرهٔ آبی که دارد در نظر گوهر شدن — از کنار ابر، تا دریا تنزّل بایدش»

الف) دو ویژگی زبانی بیابید و بنویسید.

ب) قلمرو ادبی:

۱) یک کنایه، یک تشبیه، یک تشخیص و یک مراعات نظیر بیابید.

۲) مثل را مشخص کنید.

پ) قلمرو فکری:

۱) مفهوم بیت سوم و پنجم را بنویسید.

۲) مفهوم قناعت از کدام بیت یافت می‌شود؟

۷۹. حکایت زیر را بخوانید و به پرسش‌ها پاسخ دهید.

«پس من دنیا را بدان چاه پر آفت مانند کردم و موشان سپید و سیاه و مداومت ایشان بر بریدن شاخ‌ها بر شب و روز، و آن چهار مار را به طبایع که عماد خلقت آدمی است و هرگاه که یکی از آن در حرکت آید؛ زهر قاتل باشد و چشیدن شهد و شیرینی آن را مانند کردم به لذات این جهانی.»

الف) حکایت را از منظر قلمرو ادبی بررسی کنید. (۲ مورد)

ب) حکایت را از منظر قلمرو زبانی بررسی کنید. (۲ مورد)

یادداشت:

بخش ۲

پاسخ‌نامه

درس ۱

ردیف	درست / نادرست
۱	**نادرست؛** ظاهری ساده و عینی دارد
۲	**درست**
۳	**نادرست؛** مربوط به شناسایی و استخراج نکات زبانی است.
۴	**نادرست؛** مربوط به شناسایی و استخراج نکات ادبی است.
۵	**نادرست؛** مربوط به استخراج نکات ادبی است.
۶	**نادرست؛** قالب شعر «روباه و شکارچی» مثنوی است.
۷	**نادرست؛** صدایی که می‌شنویم، بویی که حس می‌کنیم، رویدادی که می‌بینیم و مزّه‌ای که می‌چشیم و چیزی که لمس می‌کنیم، هر کدام متن به شمار می‌آیند.
۸	**درست**
۹	**نادرست؛** برای کشف لحن و آهنگ ضروری است.
۱۰	**نادرست؛** **پس** از
۱۱	**نادرست؛** از ویژگی‌های قلمرو زبانی است.
۱۲	**درست**
۱۳	**درست**

جای خالی

۱۴	خواندن دقیق متن
۱۵	لحن
۱۶	تعلیمی، اندرزی
۱۷	شبکه معنایی، زبانی
۱۸	کنایه، ادبی
۱۹	فکری
۲۰	نکات ادبی
۲۱	یک‌باره، بی‌گسست
۲۲	زبانی
۲۳	زبان، ادبیات، فکر
۲۴	زبانی، ادبی
۲۵	ساده، زبانی

وصل کردنی

۲۶	۱: ت / ۲: ث / ۳: الف / ۴: پ / ۵: ب
۲۷	۱: پ / ۲: الف / ۳: ب
۲۸	۱: پ / ۲: الف / ۳: ب

سؤالات گزینه‌ای

۲۹ **گزینهٔ «۴»**
ادبیات تعلیمی در قلمرو فکری و نتیجه‌گیری و تعیین نوع بررسی می‌شود.

۳۰ **گزینهٔ «۳»**
مصراع دوم گزینهٔ ۳ مثل است.

۳۱ **گزینهٔ «۱»**
در گزینه‌های دیگر به‌ترتیب «به روبه‌بازی اندیشیدن»، «جهان بر چشم تیره شدن» و «ترک غم گرفتن» کنایه‌اند.

۳۲ **گزینهٔ «۲»**
در این گزینه واژهٔ «قاتل» در معنی کشنده برای غیرانسان به‌کار رفته است. زهر قاتل: زهر کشنده

۳۳ **گزینهٔ «۱»**
از عبارت «آب و گل تو را نیکو سرشته‌اند امّا لگد کم خورده است» توجّه به تربیت صحیح استنباط می‌شود.

۳۴ **گزینهٔ «۲»**
حلاوت: شیرینی، اقربا: نزدیکان، ملامت: سرزنش

۳۵ **گزینهٔ «۴»**
تشبیه: چون گل / مراعات نظیر: خرده، مال، بساط / کنایه: جبههٔ واکرده (کنایه از خوش‌رویی)

۳۶ **گزینهٔ «۴»**
سایر گزینه‌ها در قلمرو زبانی بررسی می‌شوند.

۳۷ **گزینهٔ «۱»**
مرده کرد

۳۸ **گزینهٔ «۳»**
در مثنوی هر دو مصراع با هم، هم‌قافیه هستند. در سایر گزینه‌ها به‌ترتیب: یار و بهار، بلا و مبتلا و شب‌ها با رب‌ها واژگان قافیه‌اند.

۳۹ **گزینهٔ «۱»**
الهی‌نامه از عطّار نیشابوری است.

۴۰ **گزینهٔ «۳»**
واژگان کهن: جال، غور
فراوانی واژگان عربی: حازم، عاجز، قضا، صیّاد، میعاد و ... / حذف فعل به قرینه: در آبگیری سه ماهی بود. دو حازم (بود) / آوردن «ب» در ابتدای فعل ماضی: بگذشتند، بشنودند، برسیدند...

۴۱ **گزینهٔ «۴»**
تضاد: حازم و عاجز / جان‌بخشی: ماهیان این سخن بشنودند / تشبیه: پیرایهٔ خرد

۴۲ **گزینهٔ «۱»**
معنی حکایت: در برکه‌ای سه ماهی زندگی می‌کردند؛ دو تا محتاط و یکی ناتوان. اتفاقاً روزی دو صیّاد از آن جا می‌گذشتند و با یکدیگر قرار گذاشتند که دام بیاورند و هر سه ماهی را صید کنند. ماهی‌ها این سخنان را شنیدند؛ آن ماهی که خیلی محتاط بود سریع اقدامی کرد و از آن سو که آب داخل می‌شد، فوراً بیرون رفت. در همین حین، ماهی‌گیران رسیدند و دو طرف آبگیر را محکم بستند. ماهی دوم که از خرد و تجربه بهره‌ای داشت به خودش گفت: نادانی کردم و پایان کار انسان نادان گرفتاری و مرگ است الان زمان چاره‌اندیشی و حیله است.

۴۳ **گزینهٔ «۲»**
ماهی + ان: غیرساده؛ سایر گزینه‌ها ساختمان ساده دارند.

۴۴ **گزینهٔ «۲»**
«را» در گزینه‌های دیگر نشانهٔ مفعول است و در گزینهٔ «۲» حرف اضافه است مرا دِه: به من ده

۴۵ **گزینهٔ «۱»**
به موج آویختن کنایه است و در قلمرو ادبی بررسی می‌شود.

۴۶ **گزینهٔ «۱»**
عبارت سؤال، بیانگر «نگرش خردگرای» نویسنده و توصیهٔ او به «هوشیاری» است.

۴۷ **گزینهٔ «۱»**
بررسی سایر گزینه‌ها:
گزینهٔ ۲: شاخ: شاخه
گزینهٔ ۳:بنگریست: نگریست
گزینهٔ ۴: می‌نبریم: نمی‌بریم / نتوان دانست: نمی‌توان دانست / بو که: باشد که، بود که

۴۸ **گزینهٔ «۴»**
در این گزینه «گسست» به معنای پاره کردن و جدا کردن است و حتماً مفعول می‌خواهد؛ امّا در عبارت سؤال و سایر گزینه‌ها در معنای «بریده و جدا شده» است و مفعول نمی‌خواهد.

۴۹ **گزینهٔ «۲»**
به‌ترتیب «گازران» در گزینهٔ ۱، «نیارم زدن» در گزینهٔ ۳ و «روبه» و «حیله‌ساز» در گزینهٔ ۴ یادآور واژگان گازر، نمی‌یارست و روبه‌بازی و حیله‌سازی هستند.

سؤالات پاسخ کوتاه

۵۰ خواندن دقیق متن

۵۱ آثار شعر و نثر فارسی

۵۲ نتیجه‌گیری و تعیین نوع

۵۳ شناسایی لحن مناسب با حال و هوای محتوای اثر

۵۴ قلمرو ادبی

۵۵ قلمرو ادبی

۵۶ قلمرو فکری، قلمرو ادبی

۵۷ الف) قلمرو ادبی ب) قلمرو زبانی

۵۸ متن باید یک‌باره و بی‌گسست خوانده شود.

۵۹ زیبایی‌شناختی

۶۰ الف) متن دیداری ب) متن بویایی

۶۱ روایی و داستانی

۶۲ آرایه تضاد، قلمرو ادبی

۶۳ شناسایی و استخراج نکات زبانی (قلمرو زبانی)

۶۴ شناسایی و استخراج نکات زبانی (قلمرو زبانی)

۶۵ دانایی هر کس به عمل اوست (علم به تنهایی کافی نیست.)

۶۶ مراعات نظیر بین قطره، دریا، ابر

سؤالات پاسخ کامل

۶۷ زیرا هر چیزی که با حواس پنج‌گانه درک شود، متن به حساب می‌آید.

۶۸ ۱) خوانش ۲) شناسایی و استخراج نکات زبانی ۳) شناسایی و استخراج نکات ادبی ۴) شناسایی و استخراج نکات فکری ۵) نتیجه‌گیری و تعیین نوع

۶۹ هر چیزی که ذهن ما را به پویایی درآورد متن است. مثل صدایی که می‌شنویم، بویی که حس می‌کنیم و ... / کتاب‌ها متن دیداری هستند و اگر خوانده شوند به آن‌ها شنیداری یا خوانداری می‌گوییم.

۷۰ ۱) پیش از خوانش نگاهی کلّی به متن می‌اندازیم ۲) کشف لحن و آهنگ ۳) خوانش یک‌باره و بی‌گسست متن

۷۱ یونان باستان - حماسی، غنایی، نمایشی و تعلیمی - مبتنی بر شعر و جنبهٔ محتوایی

۷۲ الف) لگد کم خورده است، آب و گل مرا چنین سرشته‌اند
ب) کمی واژگان عربی: شخص، ملامت، شرط و ادب / متن ساده و قابل فهم است / اکثر جمله‌ها کوتاه هستند.
پ) «آب و گل تو را نیکو سرشته‌اند اما لگد کم خورده است.»
ت) سرزنش، قلمرو زبانی
ث) تعلیمی
ج) نویسنده برای بیان هدف خود که همان «توجه به تربیت صحیح است» این نکته را یادآور می‌شود که خداوند اصل و سرشت نیکو به انسان می‌دهد، منتهی باید آن را خوب پرورش داد / اهمیت تربیت‌پذیری، آن‌چه انسان را از بقیه متمایز می‌کند، تربیت صحیح است.

۷۳ الف) ۱- شاعر دیدگاهی اجتماعی دارد و می‌گوید همهٔ مردم امکانات مشترکی دارند پس سعی کنیم قدر آن را بدانیم و به حقوق دیگران احترام بگذاریم. ۲- پاسداری از طبیعت از شعر دریافت می‌شود. ۳- در این شعر آب، تمثیلی است برای تمام زندگی و گِل نشانهٔ نادرستی است. ۴- شاعر می‌گوید زندگی را با ارزش بدانید و با چیزهای فاسد آن را آلوده نکنید زیرا انسان‌هایی هستند که زندگی را دوست دارند.
ب) غیرساده، زبانی
پ) مراعات نظیر: کفتر و سیره / آب و کوزه / پا و دست
ت) ۱- درست ۲- نادرست؛ را در تمام جملات نشانهٔ مفعول است.
ث) ۲؛ با توجه به صورت سؤال و گزینهٔ ۲؛ هر دو دعوت به نیکویی دارند و نیکوکاری در حق دیگران مفهوم مشترک صورت سؤال و بیت دوم است.

۷۴ الف) ۱- سرزنش آسودگی و تنبلی و دعوت به پویایی و تلاش ۲- توصیه به خطرپذیری و ریسک
ب) ۱- جناس: ما، را ۲- مراعات‌نظیر: موج، ساحل و دریا، نهنگ و کرانه ۳- کنایه: به موج آویختن
پ) قالب قطعه
ت) مصراع اول: حرف اضافه و معنای «به»، قلمرو زبانی

۷۵ الف) در ظاهری ساده و با لحنی روایی - داستانی
ب) ۱- ترکیب‌سازی: روبه‌بازی، حیله‌سازی ۲- وجود واژگان کهن: گازر، حالی، نمی‌یارست ۳- کاربرد تاریخی دستور: «مرده کرد» به جای «خودش را به مردن زد»، نمی‌یارست ... انگاشت ۴- به کار بردن «الف» در پایان فعل: گفتا
پ) مثنوی
ت) دل، زبان، دندان و گوش، قلمرو زبانی
ث) روبه‌بازی، حیله‌سازی ج) دیدگاه عرفانی
چ) تعلیمی ح) صیاد
خ) ۱- ترک غم گیر ۲- به روبه‌بازی اندیشید

۷۶ الف) ۱- استفاده از «ب» در ابتدای فعل ماضی ساده: بیامد (کاربرد تاریخی دستور) ۲- اکثر واژگان فارسی‌اند ۳- واژگان کهن: دستان ۴- کاربرد شبکه معنایی: دستان، تزویر و دام ۵- کاربرد «به» در معنی «با»: به صد دستان و تزویر
ب) ۱- مراعات نظیر: کمان و تیر
۲- تشبیه: بجست از دام هم‌چون از کمان تیر
۳- کنایه: رنجی را به کار است.
۴- جناس: چیز و نیز
۵- قالب شعر مثنوی است.
۶- هر بیت شعر قافیه دارد و برخی ابیات ردیف دارند.

۷۷ الف) تفاوت در شیوهٔ بیان و انتخاب کلمات
ب) انتخاب شیوهٔ بیان مناسب. خوابگزار اوّل رویداد ناگواری را به تلخی به خلیفه بازگو کرد و خوابگزار دوم، همان رویداد را با شیوهٔ بیان مناسب گزارش داد.
پ) اقربا: نزدیکان - معبّر: خوابگزار، شناسایی و استخراج نکات زبانی (قلمرو زبانی)
ت) ۱- به کار بردن «ی» در آخر فعل به جای «می» استمراری: پنداشتی (کاربرد تاریخی دستور) ۲- به کار بردن «اندر» به جای «در» (کاربرد تاریخی دستور) ۳- به کار بردن «ب» در ابتدای فعل ماضی ساده: بگفت ۴- سادگی و روانی جملات ۵- کمی واژگان عربی

۷۸ الف) ۱- وجود واژگان عربی: خاطر، فارغ، عالم، توکّل، بساط، تأمّل، صبر، فلک، تحمّل، نظر، تنزّل
۲- ترکیب‌سازی: سنجیده گفتار
۳- کاربرد شبکه معنایی: خرده، مال، بساط، دنیا / قطره، آب، دریا، ابر
ب) ۱- کنایه: خرده‌ای در بساط داشتن، جبههٔ واکرده داشتن، روسفید برآمدن، گوهر شدن
تشبیه: خاطر فارغ به توکّل، جبههٔ واکرده به گل
تشخیص: خندان بودن گل، قطرهٔ آب گوهر شدن را در نظر دارد، جبهه گشاده بودنِ گل
مراعات نظیر: آب، ابر، دریا، قطره / گلشن و گل / مال، دنیا، خرده و بساط
۲- دانه چون در آسیا افتد، تحمّل بایدش
پ) ۱- بیت سوم: توصیه به سکوت و سنجیده‌گویی / بیت پنجم: توصیه به تواضع و فروتنی، فروتنی باعث کمال می‌شود ۲- بیت دوم

۷۹ الف) ۱- تضاد: سیاه و سفید، زهر و شیرینی
۲- بهره‌گیری از تمثیل برای بیان مفهوم غفلت انسان
۳- تشبیه: دنیا به چاه پرآفت، چهار مار به طبایع، موشان سپید و سیاه به شب و روز
ب) ۱- کاربردهای کهن واژگان: شاخ
۲- جمع کلمهٔ موش با نشانهٔ «ان»
۳- به‌کارگیری «شهد» در معنی عسل
۴- کاربرد کلمهٔ «قاتل» در معنی کشنده برای غیرانسان
۵- بیشتر جمله‌ها، کوتاه و قابل فهم هستند.

درس ۲

ردیف	درست / نادرست
۸۰	**نادرست؛** وزن امری **حسی** است و بیرون از ذهن.....
۸۱	**نادرست؛** جنبهٔ تزئینی ندارد.
۸۲	**درست**
۸۳	**درست**
۸۴	**نادرست؛** ابتدا عاطفه است سپس وزن.
۸۵	**درست**
۸۶	**نادرست؛** وزن ندارد.
۸۷	**درست**
۸۸	**درست**
۸۹	**نادرست؛** حس حماسی شعر را بیشتر می‌کند.
	جای خالی
۹۰	لحن، درک محتوا
۹۱	عاطفی، آهنگ متن
۹۲	حواس ما
۹۳	وزن
۹۴	مقدس، موزون
۹۵	شعر، موسیقی
۹۶	نمودهای عاطفه
۹۷	عاطفه
۹۸	زبان
۹۹	وزن
۱۰۰	زمزمه
	وصل کردنی
۱۰۱	۱: ت / ۲: الف / ۳: ب / ۴: پ
۱۰۲	۱: ث / ۲: الف / ۳: ب / ۴: پ / ۵: ت
	سؤالات گزینه‌ای
۱۰۳	**گزینهٔ «۱»** بیشتر کتاب‌های مقدس از کشش و جاذبهٔ آهنگ و کلام موزون بهره گرفته‌اند.